

PÎVANÊN REXNEGIRIYÊ

Lokman Polat

Di nirxandina berhemên edebî de, pîvanên rexnegirîya edebî yên wek kalib tune ne. Mirov nikare wek reçete hinek xalên pîvanên rexnegirîyê pêşkêş bike. Her rexnegir li gorê zanatiya xwe, pîvanên xwe yên rexnegirîyê heye. Mirov nikare hemû berhemên edebî li gorê kalibek, anku li gorê pîvanên wekhev binirxîne. Pîvanên rexnegirîyê li gorê şaxên edebiyatê dihê guhertin. Rexnegirêkî ji bo ku nivîsên rexnegirîyê binivîse, di serî de divê gelek bixwîne. Bi taybetî jî pirtûkên rexnegirîyê, yên ceribandî û lêkolînên li ser edebiyatê bixwîne. Pîvanê rexnegirên edebî, yê bingehîn divê nesnel be. Yanê pîvana

objektîviyê be. Rexnegir dema bîr û rayên xwe yên subjektîv têxe nav rexnegirîyê, ew rexne ji armanca xwe derdikeve der. Ji bo ku rexnegir li berhema nivîskar neheqiyê neke, divê li ser berhema nivîskar baş bifikire û li gorê zanîna û têgihîştina pîvanên edebiyatvanîyê berhemê binirxîne û li gorê metodên edebiyatgerîyê berhemê analîz bike. Heger rexnegir îdyolojîk bifikire û berhemê li gorê pîvanên xwe yên îdyolojîk binirxîne, wê demê dê hem berhemê çewt bide nasîn û hem jî dikare li nivîskarê berhemê neheqiyên bike.

Rexneya yekalî na, lê rexneya

objektîv rastiyê derdixê holê. Têgihîştina rasteqîn bi saya rexneyê pêk dihê û dihê zanîn. Rexneya objektîv pesindar jî

de kultura rexnegiriyê cîh negirtiye. Ji rexneyê re tehemul tune ye. Li mezinan, li serokeşîran, li şêxan, li serokên

Helbet hetanî ku edebiyat hebe, dê rexnegirî jî hebe.

nîne û xerabker jî nîn e. Heq û rastî çibe wê tîne ziman. Hinek kes li ser navê rexnegiriyê wek mar bi mirov ve didin. Rexnegirîya ku li ser hîmên bingeha hesûdiyê bihê kirin, ji armanca rexnegiriyê derdikeve. Rexneyên weha ku li ser bingeha hesûdiyê dihê pêkanîn tu feydeyek nade. Rexnegirî divê ji bo pêşketinê bibe mekanîzmekî pêwîst, ku mirov jê sûdê werbigre, jê feyde bibîne, jê dersan derbixê. Pir normal e ku nivîskarê berhemê kêmaniyê xwe, şaşiyê xwe nebîne. Ew bi saya rexnegirî ji şaşî û kêmaniyên xwe haydar dibe. Ji bo nivîskarê a berhemê rexne bi qîmet e, giranbiha ye. Lê dema rexne bi mentalîteya reş an spî bê kirin, yanê tenê şaşî û kêmaniyên berhemê bihê nîşandan û qet behsa başî û hêla wê ya serketinê neyê kirin, ew rexne dibe rexneyeke yek alî. Di civakên pêşketî yên modern de kultura rexnegiriyê cîh girtiye. Di civakên paşvemayî

partiyên siyasî rexne nayên kirin. Ji rexneyan re tolerans nîşan nadin. Ev mentalîteya bê tehemulî û bê toleransiyê hêj jî didome. Di civakên rojhilata navîn de, rexne li serokê partiyên û serokê dewletan girtin, ji bo rexnegirî xeter e. Dawiya wan rexnegirîyan hepis û zîndan e, yan jî kuştin û mirin e.

Rexneyên negatîv û pozîtîv dîmenên rexnegiriyê ne. Aliyek aliyê din temam dike. Kesê ku xwe tenê bi aliyekî ve girêbide, aliyê din nabîne yan jî naxwaze bibîne, ew nabe rexnegirî baş. Rexnegirî divê di serê xwe de tabuyan çêneke, li hember tabuyan derkeve. Ji bo rexnegirî tiştê pîroz rastiye, objektîvî ye. Rexnegirî ji bo ku rexneyên xwe li gor pîvanên rexnegiriyê û li gorê usul û qaîdeyê rexnegiriyê dike, loma dibe rexnegirî. Wek ku di destpêka vê nivîsê de jî min got; her rexnegirî li gorê xwe şeweyeke wî/ê yê rexnegiriyê heye.

Di civakên gundîtiyê de kultura rexne û minaqeşeyê tune. Kultura hesûdîyê, şerûdîyê û pevçûnê heye. Yê ku kultura rexne û minaqeşeyê pêşî fêr dibin û bi civakê didine fêrkirin ronakbîr in. Lê di nav

berpirsiyariyeke cidî û girîng in. Dema analîzên xwe yên rexneyî binivîsin, divê hayî ji mesûliyeta xwe, ji berpirsiyariya xwe hebin. Rexnegir li gorê pêwendiyên dost û ahbabiyê nikare hareket bike, divê li gorê realîteyê hareket

rexnegirên lêkolîner roleke girîng bi cîh tînin û demên weha bi neslên paşerojê didin zanîn. Ji dema nivîsîna romana Don Kîşot ta îro, maceraya romannivîseriyê û pêvajoya ku edebiyat tê de derbas bûye û guhertinên edebiyata cîhanê bi saya rexnegirên lêkolîner hatiye fêmkirin.

ronakbîran de hinek ronakbîrên nîvçe hene ku wan hêj kultura gundîtiyê ji ser xwe navêtine û loma jî rexneyê li hemberê kesên din wek heqaretê bi kar tînin û dixwazin kesên li hemberê xwe biçûk bixînin. Halbukî rexne ji bo ku qîmet û nirxek dide tiştan dihê kîrin, ne ji bo

biçûkxistiniyê ye. Armanca rexneyê ji bo şaşî û kêmanî bihê dîtin û rastiyê nîşandan e. Ji bo heqîqet derkeve holê

rexnegirtin û rastiyê nîşandan tişteke e, heqaret, biçûkxistin, bînpênkîrin tişteke din e.

Sucdarkirin anku

tawanbarkirin, biçûkxistin, li şexsiyeta wî kesî heqaretkîrin rexne nîne ye.

Rexnegirên edebî xwediyê mesûliyetê ne, li hember xwendevanan xwediyê

bike. Nirxandinên xwe, dîtin û ramanên xwe li gorê berpirsiyariya xwe ya rexnegirî û rewşenbîrî pêşkêş bike. Helbet hetanî ku edebiyat hebe, dê rexnegirî jî hebe. Rexnegirên analîzker dema berhemek dixwînin, ew bi xwe dikevin nav cîhana berhemê û di nav sistema ramanên nivîskarê berhemê de tevdişerin. Rexnegir divê nekeve bin tesîra, anku bandora nivîskar ya îdyolojîk, lê ew divê li hember nivîskar redaksiyonên îdyolojîk jî nîşan nede. Helwesta wî li gor metoda îlmî, zanîstî be. Ew bê ku li nivîskarê pirtûkê binêre, heger ew pirtûk berhemeke edebî be û layiqê pesnê be, divê ew bi pesindayîna xwe hêjayîya wê berhemê bîne ziman.

Rexnegir ronahiya dema xwe ne. Yanê dema ku ew tê de dijîn,

edebiyata wê demê ji xêra wan rexnegiran re dihê ronahîkirin. Bi saya wan mirov rewşa edebiyata dema wan fêr dibe. Di demên kêmezaniya teyorîk û kaosa îdyolojîk de,

rexnegirên lêkolîner roleke girîng bi cîh tînin û demên weha bi neslên paşerojê didin zanîn. Ji dema nivîsîna romana Don Kîşot ta îro, maceraya romannivîseriyê û pêvajoya ku edebiyat tê de derbas bûye û guhertinên edebiyata cîhanê bi saya rexnegirên lêkolîner hatiye fêmkirin. Loma jî rexnegirî gulîstana zanîna ye. Taybetiya rexnegir ev e ku, têgihîştîye, şîroveker e, lêkolîner e. Ew wek hunermendên ku wêneyan çêdikin, li berhemê hur û kûr dinêre û wê dinirxîne, analîz dike.

REXNE Û REXNEGIR
Mijara hunerê însan e, ya rexnegiriyê berhem e. Huner bi rêya estetîkê, bi îmgayan, xeyalan, îmajan jîndariyê diafrîne. Rexnegirî bi ziman, bi hevokan, bi şeweyên taybetî qala wê afirandina jîndarî dike, berhemê dinirxîne, dipişkivîne

û analîz dike.

Rexnegir çavnêr e, ew bi çavnêriya xwe, bi helwesta xwe û bi metoda zanistiya xwe berhemê şîrove dike. Ew berhemê ji hevdu dipişkivîne û dîsa li hevdu dihonîne. Rexnegir divê berhemê baş bixwîne, jê baş fêm bike û dema berhemê binirxîne, xwe ji hîsên xwe yên kesatî bi dûr bixe, fikr û ramanên xwe yên kesatî dernexe pêş, yek alî nebe, objektîv be.

Ji bo ku rexnegir berhemekê binirxîne, rexne lê bigre yan jî pesnê wê bide, divê wê berhemê tehlîl bike ku li gorê tahlîla xwe berhemê rengdêr bike. Rexnegir dema analîza berhemekê edebî dinivîse, ji mantiqê, estetîkê, felsefeyê, dîrokê, îlîm û zanîstiyê sûdê werdigre û naverok û şiklê berhemê û dema weşandina wê digre berçavan û li gor wê girîngiya berhemê tîne ziman. Wezîfeyê rexnegir ew nîne ku spehîtiyê, rindiyê, xweşikiyê biafrîne. Wezîfeyê rexnegir ew e ku; ew estetîka spehîtiya ku hatîye afirandin bi xwendevanan bide nasîn.